

PM Rotel IX (Dnr KS 2019/989)

Strategi för samisk hälsa - En hälso- och sjukvård som bidrar till en god och jämlik hälsa för samer 2020-2030

Remiss från Kunskapsnätverk för samisk hälsa, Region Norrbotten m.fl.

Remisstid den 3 oktober 2019

Borgarrådsberedningen föreslår att kommunstyrelsen beslutar följande.

1. Remissen besvaras med hänvisning till vad som sägs i stadens promemoria.
2. Paragrafen justeras omedelbart.

Föredragande borgarrådet Katarina Luhr anför följande.

Ärendet

Som ett led i att stärka arbetet för att tillgodose urfolkets samernas rättigheter beviljade regeringen år 2017 3 miljoner kronor till Region Norrbotten, Västerbottens läns landsting och Region Jämtland-Härjedalen, för att påbörja arbetet på att bygga upp ett kunskapsnätverk för samisk hälsa. Nätverket har tillsammans med Sametinget och samiska organisationer tagit fram en strategi för utveckling och förbättring av samers hälsosituation med ökad tillgång till hälso- och sjukvård. Syftet med strategin är att öka tillgången till språk – och kulturanpassad vård för den samiska minoriteten. Arbetet är tänkt att vara ett första steg mot inrättandet av ett kunskapscentrum för samisk hälsa. Ett sådant centrum ska arbeta både med metodstöd och kunskapspridning gentemot landsting och regioner.

Strategin innehåller fem punkter som behöver utvecklas för att förbättra samers hälsa:

- Utbilda - höja kompetensen bland anställda inom hälso- och sjukvården,
- Utveckla - nya arbetssätt och metoder för en språk- och kulturanpassad hälso- och sjukvård,
- Synliggöra - samiska språk och samisk kultur är närvarande och synliga i hälso- och sjukvården,
- Bredda kunskapen - samisk hälsoforskning och kunskapsutveckling för en jämlik hälsa främjas,
- Realisera - verka för ett nationellt centrum för samisk hälsa, som föreslås få ett nationellt uppdrag beträffande kulturanpassad hälso- och sjukvård, kunskapsuppbyggnad och spridning.

Strategin för en god och jämlik hälsa för samer föreslås gälla från 2020 till 2030. Stockholms stad som ingår i förvaltningsområde för samiska sedan januari 2019 har fått remissen för yttrande.

Beredning

Ärendet har remitterats till stadsledningskontoret, socialnämnden, Bromma stadsdelsnämnd, Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd, Kungsholmens stadsdelsnämnd och idrottsnämnden. Idrottsnämnden har inte inkommit med svar. Sameföreningen i Stockholms samrådsgrupp har inkommit med ett yttrande.

Stadsledningskontoret är positivt till initiativ som utvecklar och fördjupar kunskap om urfolkets samers livsvillkors påverkan på hälsoutfall. Dock anser kontoret att det inte är möjligt att ta ställning till förslaget om ett center då det saknas beskrivning av bland annat arbetsuppgifter, organisation samt lokalisering.

Socialnämnden ställer sig positiv till strategin och betonar vikten av att uppmärksamma samers psykiska hälsa, bland annat genom gemensamma satsningar mellan region och kommuner.

Bromma stadsdelsnämnd ser positivt på remissens förslag.

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd har inget att invända mot förslaget i sig men anser att stadens egna styrdokument är tillräckliga som vägledning i sitt arbete.

Kungsholmens stadsdelsnämnd stödjer framtagandet av en strategi för samisk hälsa och föreslår att arbetet med vårdområdet vuxenpsykiatri, barn och ungdomspsykiatri prioriteras.

Sameföreningen i Stockholms samrådsgrupp lyfter vikten av att definiera det samiska geografiska området på ett bredare sätt, samt behovet av att ta fram olika åtgärder för att förbättra samers hälsa även i Stockholmsområdet. Utöver det har gruppen ett antal specifika synpunkter om de olika delarna av strategin.

Mina synpunkter

Sedan 2010 är Stockholm förvaltningsområde för finska, och sedan januari 2019 även förvaltningsområde för de samiska språken och för meänkieli.

I Stockholm och i Mälardalen har det bott samer sedan mycket lång tid tillbaka. Samisk närvaro i Stockholm går att spåra från minst 1600-talet, men förmodligen har det funnits en samisk befolkning i staden långt innan den blev Sveriges huvudstad. De samer som lever i Stockholm idag är en självklar del av vår stads identitet, oavsett om de är födda här, stockholmare sedan flera generationer eller har flyttat hit nyligen från sina hemtrakter. Kommunen har en skyldighet att tillgodose samernas rättigheter som nationell minoritet och urfolk. Det handlar om att säkerställa tillgång till de samiska språken och den samiska kulturen samt synliggöra minoriteten för övriga stockholmare. Därför har staden nyligen tagit fram viktiga styrdokument, däribland *Riktlinjer för nationella minoriteternas rättigheter*, som staden fortsätter att arbeta med under den här mandatperioden.

Samer runtom i Sverige har också rätt till en god hälsa, och därför välkomnar jag Nätverkets förslag till strategi för utveckling och förbättring av samers hälsosituation med ökad tillgång till hälso- och sjukvård. Jag vill dock betona att samer som bor i Stockholm kan ha delvis andra behov än de som bor i det traditionellt geografiskt definierade Sápmi, och/eller de renskötande samerna. Därför behövs det olika åtgärder för att säkerställa samers förutsättningar till en god hälsa även i Stockholm. Det kan exempelvis handla om förebyggande insatser för psykisk hälsa inom kommunens öppenvård men också i samarbete mellan region och kommuner.

Kompetensförsörjningen är en central aspekt i detta arbete: det handlar om att säkerställa att de ansvariga organisationernas har kunskaper om minoritetslagstiftningen och samernas urfolksrätt samt tillgång till adekvat språk- och kulturkompetens. Här anser jag att regioner och kommuner skulle kunna stärka sin samverkan för att tillsammans bättre kunna tillgodose samernas särskilda behov och rättigheter som nationell minoritet och urfolk.

Jag föreslår att borgarrådsberedningen föreslår att kommunstyrelsen beslutar följande.

Remissen besvaras med hänvisning till vad som sägs i stadens promemoria.

Stockholm den 19 september 2019

KATARINA LUHR

Bilaga

Remissen

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Remissammanställning

Ärendet

Samernas juridiska status som urfolk erkändes år 1977 av Sveriges riksdag. Erkännandet innebär en rätt för samerna till kulturell särbehandling. Sedan 2011 erkänns också samerna som ett eget folk i Sveriges grundlag. Sverige har även undertecknat FN:s deklaration för urfolkens rättigheter. I den fastslås i artikel 24 att samer har rätt till högsta möjliga fysiska och psykiska hälsa, liksom att staterna ska vidta alla nödvändiga åtgärder för att åstadkomma detta. Sverige har vid flera tillfällen fått internationell kritik för att inte i tillräckligt hög grad tillgodose samernas rättigheter.

Som ett led i att stärka arbetet för att tillgodose urfolkets samernas rättigheter beviljade regeringen år 2017 3 miljoner kronor till Region Norrbotten, Västerbottens läns landsting och Region Jämtland-Härjedalen, för att påbörja arbetet på att bygga upp ett kunskapsnätverk för samisk hälsa. Nätverket har tillsammans med Sametinget och samiska organisationer tagit fram en strategi för utveckling och förbättring av samers hälsosituation med ökad tillgång till hälso- och sjukvård. Syftet med strategin är att öka tillgången till språk – och kulturanpassad vård för den samiska minoriteten. Arbetet är tänkt att vara ett första steg mot inrättandet av ett kunskapscentrum för samisk hälsa. Ett sådant centrum ska arbeta både med metodstöd och kunskapsspridning gentemot landsting och regioner.

Strategin innehåller fem punkter som behöver utvecklas för att förbättra samers hälsa:

- Utbilda - höja kompetensen om samernas urfolksrätt samt kulturkompetens bland anställda inom hälso- och sjukvården,
- Utveckla - nya arbetssätt och metoder för en språk- och kulturanpassad hälso- och sjukvård och stärkt samisk delaktighet,
- Synliggöra - samiska språk och samisk kultur är närvarande och synliggörs i hälso- och sjukvården,
- Bredda kunskapen - samisk hälsoforskning och kunskapsutveckling för en jämlik hälsa främjas,
- Realisera - verka för ett nationellt centrum för samisk hälsa, som föreslås få ett nationellt uppdrag beträffande kulturanpassad hälso- och sjukvård, kunskapsuppbyggnad och spridning.

Strategin för en god och jämlik hälsa för samer föreslås gälla från 2020 till 2030. En revidering av strategin föreslås 2025 och status för aktiviteterna ska rapporteras årligen av Kunskapsnätverket för samisk hälsa.

Kunskapsnätverket för samisk hälsa erbjuder bland andra samiska förvaltningskommuner att yttra sig över det förslag till strategi för samisk hälsa som Kunskapsnätverket arbetat fram.

Beredning

Ärendet har remitterats till stadsledningskontoret, socialnämnden, Bromma stadsdelsnämnd, Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd, Kungsholmens

stadsdelsnämnd och idrottsnämnden. Idrottsnämnden har inte inkommit med svar. Sameföreningen i Stockholms samrådsgrupp har inkommit med ett yttrande.

Stadsledningskontoret

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande daterat den 21 augusti 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsledningskontoret anser att det med ledning av strategin inte går att göra en bedömning av förslaget om ett center och dess uppdrag. En förtjänstfull hälso- och sjukvård förutsätter beskrivningar och analyser om förhållanden som påverkar befolkningens behov av hälso- och sjukvård i dag och i framtiden. Det är då angeläget att analyserna innefattar empiriska underlag om olika gruppers hälsa. Det ger goda förutsättningar för att det inom hälso- och sjukvården vidtas relevanta insatser som bidrar till att minska ohälsa och framtida vårdbehov samt bidrar till att det åstadkoms en jämlik vård och omsorg i hela landet. Det är väl belagt att det inom gruppen samer finns en spännvidd när det gäller utfall för hälsa. Det är också väl belagt att skillnader i hälsa och förväntat hälsoutfall beror på många faktorer, som till exempel yrke, ekonomisk situation och socialt nätverk. Det finns indikationer på att personer som tillhör nationella minoriteter jämfört med personer i majoritetssamhället i samma sociala och ekonomiska situation, kan vara mer utsatta både vad gäller faktorer som påverkar hälsan som bemötandet i vården. Undersökningar om samer som urfolk visar på högre nivåer av psykisk ohälsa, i synnerhet unga samt renskötande män.

Stadsledningskontoret är positivt till initiativ som utvecklar och fördjupar kunskap om urfolket samers livsvillkors påverkan på hälsoutfall och insatser som stärker ett adekvat bemötande. Strategin innehåller emellertid ingen analys eller beskrivning av ett centers arbetsuppgifter, lokalisering eller organisation. Det är således inte möjligt att ta ställning till förslaget.

Socialnämnden

Socialnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 20 augusti 2019 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remiss.

Socialförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 26 juni 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ställer sig positiv till att en strategi för samisk hälsa antas. Förvaltningen vill framhålla vikten av att följa upp och revidera strategin så att dess vision förverkligas för den samiska befolkningen och att den följs av de verksamheter som berörs av den.

Förvaltningen anser det särskilt viktigt att samers psykiska hälsa uppmärksammas och att vissa satsningar kopplade till detta gärna görs tillsammans mellan region och kommuner utifrån bland annat Uppdrag psykisk hälsas inriktning på utsatta grupper.

Stockholms stads riktlinjer för nationella minoriteter tar bland annat upp att flera av stadens nämnder har ansvar för att kompetensutveckla sina medarbetare om minoritetslagstiftningen, de nationella minoriteterna och de nationella minoritetsspråken samt att man aktivt ska arbeta för att rekrytera medarbetare med kunskaper i de nationella minoritetsspråken.

Kompetensutveckling för personal och synliggörande av symboler och markörer är även det exempel på områden där region och kommun kan bli starkare tillsammans.

Bromma stadsdelsnämnd

Bromma stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 29 augusti 2019 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Bromma stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 26 juni 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Det är inte tillåtet att föra statistik på etnisk grund, vilket innebär att de uppgifter staden har baserar sig på uppskattningar som gjorts tillsammans med minoriteterna. Enligt dessa uppskattningar bor det ca 100 000 personer i Stockholms stad som identifierar sig som nationell minoritet. Tillhörigheten baserar sig på självidentifikation. Enligt uppskattningen är det ca 2000 personer som identifierar sig som samer.

Stockholms stad ingår i förvaltningsområde för finska, meänkieli och samiska. Staden bedriver därför ett särskilt arbete som främjar dessa språk vilket bland annat innebär att:

- Staden arbetar för att enskilda har rätt att använda språken vid muntliga och skriftliga kontakter med stadens verksamheter.
- Staden verkar för att det finns tillgång till personal med kunskaper i minoritetsspråken.
- Staden anordnar äldre- och barnomsorg som främjar minoritetskulturen/minoritetsspråket om någon önskar detta.

Stadens arbete med att tillgodose de nationella minoriteternas rättigheter stöttas och samordnas av stadsledningskontoret. Bromma stadsdelsförvaltning instämmer i att det är viktigt att

samerna får tillgång till en språk- och kulturanpassad hälso- och sjukvård. Det är även av stor vikt att aktuell och relevant kunskap och information finns att tillgå för att på bästa sätt tillgodose behovet. Förvaltningen ser därför positivt på remissens förslag om att inrätta ett nationellt centrum för samisk hälsa och att detta centrum bör få ett nationellt uppdrag beträffande kulturanpassad hälso- och sjukvård, kunskapsuppbyggnad och kunskapspridning.

Förvaltningen har endast rådighet över den hälso- och sjukvård som bedrivs inom kommunens ansvarsområde, dvs på särskilda boenden och daglig verksamhet/dagverksamhet. Övriga hälso- och sjukvårdsfrågor hänvisas till Region Stockholm att uttala sig om.

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 29 augusti 2019 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen och överlämna det till kommunstyrelsen.

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 8 augusti 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Forskning och undersökningar som beskrivs i remissen utgår framförallt från den samiska befolkningens situation i norra Sverige. De prioriterade vårdområdena i kunskapsnätverkets strategi hör till sjukvården och inte till kommunernas ansvarsområden, utom geriatrik som också kan rymmas inom kommunernas äldreomsorg.

Förvaltningen har inget att invända mot kunskapsnätverkets strategi i sig, men som vägledning i förvaltningens arbete med personer som tillhör någon av de nationella minoriteterna är Stockholms stads riktlinjer för arbetet med nationella minoriteters rättigheter tillräckliga.

Kungsholmen stadsdelsnämnd

Kungsholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 22 augusti 2019 att besvara remissen med förvaltningens tjänsteutlåtande.

Kungsholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 26 juni 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen stödjer framtagandet av en strategi för samisk hälsa. Delmålen och de fem prioriterade vårdområdena är viktiga för att kunna nå strategin för en god och jämlik hälsa för samer 2020-2030. Då den samiska hälsoforskningen visar på att antal män och unga vuxna har ökade suicidrisk föreslår förvaltningen att arbetet med vårdområdet vuxenpsykiatri, barn och ungdomspsykiatri prioriteras.

Sameföreningen i Stockholms samrådsgrupp

Sameföreningen i Stockholms samrådsgrupps yttrande daterat den 8 september 2019 har i huvudsak följande lydelse.

Sameföreningen i Stockholms bidrag till remissvar från Region Stockholm beträffande *Strategi för samisk hälsa – en hälso- och sjukvård som bidrar till en god och jämlik hälsa för samer 2020-2030*

I svarets utformning har Inge Frisk, Kristina Modée och Ylva Gustafsson deltagit. Förankring av svaret har skett i Sameföreningen i Stockholms grupp för samråd med parterna i samiska förvaltningsområdet för Stockholms stad. I den gruppen deltar ca 10 personer med erfarenheter i olika perspektiv och åldrar.

Punktnumereringen refererar till strategidokumentets uppställning.

1. Höja kulturkompetensen i Hälso och Sjukvården.

Sanks i Norge har mångårig erfarenhet vilken bör tillvaratas genom till exempel att låta Svensk sjukvårdspersonal auskultera där. Syftet med auskulteringen är att senare kunna utveckla Svensk Hälso och Sjukvård.

2. Utveckla

Riktade insatser bör göras för att öka kunskapen om de somatiska sjukdomar som förekommer bland samer i större frekvens än för annan befolkning. Några av de sjukdomar som har större frekvens är bl a porfyri, irit, Bechterews sjukdom. För pollenallergier och andra autoimmunologiska sjukdomar misstänks kraftigare reaktioner än för annan befolkning. Förbättrad diagnosställning och behandlingsprogram för att möta de extra risker som dessa anlag medför.

4. Bredda kunskapen.

Nedärvda historiska trauma som i generationer gjort många samer sårbara bör beaktas i hela landet. Att växa upp i familjer som redan är sårbara p. g. a, tidigare upplevelser ökar sårbarheten. Hittillsvarande forskning om suicidalitet har inriktats på den renskötande delen av den Samiska befolkningen varför inget är känt om Samer utanför renskötsel.

Kunskap om samers livsmiljö, Eallinbirras (NoSa), i storstadsmiljö.

”Ur ett samiskt perspektiv är alla frågor miljöfrågor – eftersom miljön berör alla aspekter av våra liv och vår omgivning.” Citat ur Sametingets Samiskt livsmiljöprogram ”Eallinbirras”

<https://www.sametinget.se/eallinbiras>

Med det sagt vill vi koppla att urfolket samers värnande om naturvärden och mark också handlar om social hållbarhet och god hälsa för alla samer som direkt eller indirekt påverkas av eller har påverkats av traditionella miljöfrågor, lös konflikter om markanvändning. Detta gäller även för samer i stadsmiljö där samer i mer eller mindre grad är påverkade av resultat av historiska eller pågående konflikter om markanvändning (kolonialisering).

Sammanfattning

Samer i Stockholm är en mix med olika schatteringar av nära erfarenheter med renskötarfamilj, uppväxt i renskötselement samt uppväxt i eller erfarenhet av ett kolonialt konfliktområde. Det är m a o inte osannolikt att fysiska och mentala skador (läs psykiska problem) och sjukdomar som inflyttade Samer i Stockholm kan ha kan länkas till de behov som denna strategi försöker fylla.

Samer födda i Stockholm är en kategori man inte heller ska förbise. I familjer med samiska föräldrar är det inte osannolikt att sociala nedärvda förhållningssätt från kärnområdet kan förorsaka mentala skador för uppväxande släktet.

Precisering, breddning och exemplifiering

Samer som bor och lever i de större städerna och i södra Sverige hamnar allt som oftast utanför statistik när det gäller samer.

De samer som lever i större städer gör det av vitt skilda anledningar. Studier, arbete, par- eller familjebildning kan vara orsaker till att man flyttat från sin hemtrakt som ung eller vuxen. Även många idag vuxna samer är förstås födda i en storstad. Av dessa är det många vars föräldrar flyttat från sina hemtrakter under 1900-talet. Vissa föräldrar har ansträngt sig för att låta sina barn ta del av samekulturen och få utveckla sin samiska identitet. Andra har inte gjort det, och valt att tona ned, dölja eller till och med förneka sitt samiska ursprung.

Att växa upp i en familj där ursprunget har dolts eller belagts med skam kan sätta djupa spår hos en individ. Även om föräldrarna gjort en så kallad klassresa och till synes anpassat sig till en svensk, vanlig tillvaro så kan den skam – som kanske var en av anledningarna till flytten överhuvudtaget – ligga kvar som en mer eller mindre omedveten skugga under uppväxt och resten av livet.

Även om en flytt till en storstad inte varit en traumatisk flykt från eller till något av personliga skäl – och därmed kanske varit en del av en livskris – kan mötet med en stad eller det sydligare delarna av landet innebära ett trauma för en same. Att mötas av den ofta kompakta okunskapen om samekulturen, oförståelse, fördomar och rasism kan göra djupa sår i själen. Detta gäller både de samer som har en stark samisk identitet, och de som inte har det.

Vi som är och har varit aktiva i samiska organisationer ser en fantastisk bredd när det gäller bakgrund och anledningar till varför samer befinner sig i till exempel Stockholm. Man behöver bara ställa en fråga till vem som helst vid en sammankomst, så kommer berättelser om sorger och kränkningar. Detta kan gälla sådant man har blivit utsatt för i staden av icke-samer, men även kränkningar man har upplevt i kontakt med samiska släktingar eller organisationer. Det kan nämligen finnas ett förakt mot dem som ”svikit” och ”sökt lyckan i storstan”, något som även det är en av många komplikationer till följd av kolonisationens söndrande funktioner. Även i storstaden ser vi alltså många exempel på olika följdverkningar utifrån kolonisationens olika epoker, syften och maktmedel.

Det finns även en tendens att definiera det samiska området alldeles för snävt. Saepmie är och har varit mycket större än det geografiska område där det idag bedrivs rensköttsel. Det är stor vikt att kunskapen om detta sprids. Att samer i Stockholm och Mälardalen faktiskt bor där samer redan levit i århundraden är viktig historisk kunskap, både för samer och andra. Samer i t ex Mälardalen bör inte betraktas som gäster på tillfälligt besök, utan som återvändare till ett traditionellt samiskt område.

Det behövs därför olika åtgärder för att förbättra samers hälsa även i storstaden. Det handlar främst om ohälsa på individuellt/emotionellt plan, men även socialt genom behovet att få uppleva tillhörighet till folket som grupp.

Att verka för kunskap, och bidra till forskning är väsentligt – för alla svenskars allmänbildnings skull – men i synnerhet för samer själva. Att få studera sin historia och sitt språk, samt att möjligheter skapas att få dela sin berättelse med andra, är viktigt för att även samer utanför det man kallar ”det samiska kärnområdet” ska uppleva sig som inkluderade i en satsning på samisk hälsa.